

ELS COLORS EN ELS TOPÒNIMS

Antoni Llull Martí

X Jornada d'Onomàstica i Toponímia. Inca, 1994

A Mallorca tenim molts de noms de lloc en els quals el color és un dels elements constitutius. I en aquest aspecte, pel que he pogut comprovar estudiant una mica la toponímia d'altres llocs del món, podem considerar que la nostra illa, a petita escala, reflecteix una bona part de la toponímia mundial, puix que si, posem per exemple, entre Suïssa, Itàlia i França hi ha el massís del *Mont Blanc*, aquí tenim el puig Blanc (i Montblanc); si entre Bòsnia i Albània hi ha el país de *Montenegro*, aquí tenim el puig Negre; si a Nord-amèrica hi ha el riu *Colorado*, aquí tenim el torrent Roig, i si a França tenen la *Côte d'Azur*, nosaltres tenim cala Blava. I d'altres topònims «colorats», com es puig Roig, es cap Blanc o sa punta Negra, en trobam versions a molt diverses parts del món. Parlaré, doncs, si us sembla bé, dels nostres topònims que inclouen el nom d'algun color, comparant-los amb els d'altres llocs i, si s'escau, us n'explicaré algunes coses curioses, amb la qual cosa esper que passeu una estona prou entretinguda.

Una característica comuna dels topònims descriptius en els quals s'utilitzen els colors és que el poble, a l'hora de donar-los el nom, sol simplificar molt i utilitza només els colors més coneguts, sense matisacions de cap casta. Així, basta que unes penyes presentin un color lleugerament rogenc perquè siguin anomenades ses penyes Roges, o que un indret on la terra presenta un color un poc més clar que el normal sigui anomenat camp Blanc. És un cas similar al que ocorre amb els vins: el vi blanc no és pròpiament blanc i el vi negre sol ésser més tost d'un color rogenc o morat, com tots sabem.

És el cas que a la nostra illa, entre topònims descriptius i els que inclouen en el seu nom el d'algun color per altres causes, com pot ésser el nom o malnom d'un antic propietari, en tenim de blancs, de negres, de rojos o vermells, de blaus, de grocs i de verds, però no en trobam d'ataronjats, de liles, de violats ni de morats, llevat, si de cas, Binimorat, en el qual no és segur que l'element «morat» representi el color que sembla que designa.

Els topònims que fins ara he esmentat, i altres com els tossals Verds, la Creu Vermella, Son Blau o Can Groc, tant si efectivament corresponen a una característica física del lloc com si el color que hi és anomenat prové d'un nom personal, tenen en comú que per als catalanoparlants són tots molt bons d'entendre, però n'hi ha d'altres, generalment molt antics, que tot i haver-se format amb mots ben corrents de la nostra llengua han sofert alguna alteració fonètica que fa que, per a la majoria de gent, no siguin del tot comprensibles, com és el cas de sa Carrotja i el des Marroig. En el primer, la pèrdua d'una essa intervocàlica i d'una vocal que sense tal pèrdua s'hi trobaria repetida ens disfressa el significat ben clar de «sa casa roja», i en el segon, l'assimilació d'una essa a la erra que la seguia ens amaga una denominació que sense tal canvi seria tan clara com «es mas roig».

Explicats aqueixos dos darrers, ens trobam que els topònims als quals m'he referit fins ara són de significació ben evident. Però tal transparència de significat desapareix quan ens trobam amb noms semànticament idèntics però formats en llengües notablement distintes de la nostra. Es donen casos de països que són internacionalment coneguts per noms que no estan constituïts amb elements de la llengua pròpia dels països respectius. El més notable és el de la Xina (en xinès *Chung-Hua* o *Zhonghua*, segons sigui el sistema de transcripció utilitzat). El país eslav que els italians denominaren Montenegro (en italià modern seria *Montenero*) és conegut amb el nom italià antic a Espanya, França, Alemanya, Anglaterra i en altres països, mentre que en serbocroat, la llengua dels montenegrins, es diu *Crna Gora*, que vol dir el mateix, però amb una forma gràfica i fonètica ben distinta, com és bo de veure.

Un altre cas prou notable és el del nom d'una de les més importants ciutats del Marroc, Casablanca, que els marroquins han traduït a la seva llengua per *Dar-el-Beida*, però que és coneguda pertot arreu amb el nom castellà que, amb tot, tampoc no n'és l'original, puix que foren els portuguesos els qui a partir de l'any 1515 començaren a recalar al seu port i li donaren el nom de *Casa Branca*, topònim que també es troba, repetidament, a Portugal. El motiu del canvi lingüístic és que l'any 1755 un gran terratrèmol destruï *Casa Branca* i els portuguesos l'abandonaren. Molt de temps després la ciutat fou revitalitzada per la presència dels espanyols, que li conservaren el nom, però adaptat al castellà. I una altra «Casa Blanca» famosa, si bé el nom d'aquesta sol ésser sempre traduït, és la residència dels presidents dels Estats Units (*White House*, *Weisses Haus*, *Maison Blanche*, *Casa Bianca*, *Casa Branca*, etc.).

Pel que fa al blanc, a Mallorca tenim, entre d'altres que inclouen tal qualificatiu, na Blanca, el cap Blanc, la penya Blanca, el penyal Blanc, la roca Blanca, la pedrera Blanca, el rafal Blanc, la punta Blanca, cala Blanca, el turó Blanc, el puig Blanc, Montblanc, el camp Blanc, la cova Blanca, l'Alqueria Blanca, la torre Blanca, la Casa Blanca, el molí Blanc, la barraca Blanca, la bassa Blanca, i segurament qualcun altre que m'ha passat per malla.

Entre els topònims mundialment coneguts que inclouen, en una o altra llengua, el color blanc, a més de la ja anomenada Casablanca al Marroc, podem seguir amb la mar Blanca (o *Bieloie More*, en rus); Bielorrússia, també anomenada, traduint el topònim, Rússia Blanca; Belgrad, que significa 'fort blanc', i el famós massís del Mont Blanc, en el qual hi ha el pic més alt de l'Europa Occidental. Alguns investigadors de la llengua guanxe creuen que Tenerife podria significar també 'mont blanc', nom possiblement referit, en principi, al Teide, i que concordaria amb *Nivaria*, que és com l'anomenaven els romans. Un altre nom prou conegut és el del país anomenat Líban, que sembla que prové de l'arameu *laban*, que també vol dir blanc.

Una notable denominació geoturística entre Almeria i Alacant és la de costa Blanca, amb el curiós precedent històric que Alacant fou anomenada pels grecs *Ákra Leuké*, que significa 'puig (o pujol) blanc'.

Entre els noms geogràfics que tenen colors com a element descriptiu, ja n'hem vists alguns que són generalment traduïts, cosa que en facilita la comprensió als parlants de ben diverses llengües, però que d'altra banda té l'inconvenient de presentar, sobre els mapes i altres documents, formes molt divergents, en molts de casos irrecognoscibles. Tal és el cas de la ja esmentada mar Blanca, que en la nostra llengua anomenam mar Negra, que es diu *Black Sea* en anglès, *Schwartzes Meer* en alemany, *Kara Deniz* en turc i *Txérnoié More* en rus. Els grecs ja l'anomenaren *Pontos Melas*, que és tant com dir 'mar negra', i també *Pontos Axeinos*, que es pot traduir per 'mar inhòspita' o 'mar poc amigable', si bé el final li canviaren el nom pel de *Pontos Euxinus* que significa el contrari, possiblement per motius

polítics. Alguns investigadors creuen que el qualificatiu de «negra» li aplicaren perquè allà deçà del Bòsfor hi havia molts més dies ennuvolats i moltes més tempestes que en la part de la mar de Màrmara, amb la qual comunica a través de l'esmentat estret, mar que reflectia un cel més blau i en la qual hi havia molts més dies de bonança.

Els que sembla prou clar que es refereixen al color de les pedres o del sòl són els topònims turcs o túrquics, vull dir formats en llengües de la mateixa branca lingüística del turc, que comencen pel mot *kara*, que significa 'negre'. En són bons exemples el *Kara Dagh*, 'mont negre', nom d'una muntanya a Turquia i d'una altra a l'Iran, i al Kazakhstan hi ha el *Karatau*, que es podria traduir per 'puig negre' o 'serralada negra'.

Altres importants accidents geogràfics d'Àsia que inclouen el negre en el seu nom són el desert anomenat *Karakum*, que vol dir 'arena negra', i el nom, molt semblant al que acab d'esmentar, del massís muntanyós del nord del Caixmir, conegut per *Karakorum*, pot ésser interpretat com a 'pedruscada', o 'esllavissada negra', denominació que podria no tenir res a veure amb el color de les muntanyes que designa, que per la seva altura sembla que més tost haurien d'aparèixer sempre blanques, sinó referir-se al color de les pedres del lloc, al peu d'aquella gran serralada, sobre el que Genguis Khan edificà, al segle XIII, la capital del seu imperi, *Karakorum*, i possiblement fou el nom de la ciutat, ja desapareguda, el que passà a designar les muntanyes.

Tot i que l'idioma japonès no tingui cap parentesc lingüístic amb el turc, el nom del color negre hi té una certa semblança: *kara* en turc, com acabam de veure, i *kuro* en japonès, una pura coincidència. El topònim més conegut entre tots els que inclouen aquest mot és el del corrent marí a l'oceà Pacífic, anomenat *Kuroshio*, que és tant com dir 'corrent negre', conegut també com a corrent del Japó.

Al Vietnam hi ha el *Song Da*, que és tant com dir 'el riu negre', i a Nord-amèrica, a l'estat de Missouri, el *Black River*, significats coincidents amb el del riu Negre del Principat, també anomenat riera de Solsona, i a la Patagònia hi ha el *Río Negro*. De corrents d'aigua menys importants, qualificats de «negres», en trobaríem a cents si ens dedicàssim a recórrer diferents països.

De topònims que inclouen el nom del color negre a Mallorca tenim (i alguns d'aquests repetits) el puig Negre, la moleta Negra, el serral Negre, la coma Negra, la font Negra, la vall Negra, la cova Negra, la coveta Negra, la punta Negra, el morro Negre i la pedra Negra. Pel que fa al misteriós Coanegra, de Santa Maria, no és del tot segur que el segon component es refereixi al color, per molt que ho sembli i és molt probable que així sigui.

Per a un bosc o selva sembla que el qualificatiu que millor hi escau és el de *verd* o *verda*, però és el cas que a Alemanya tenim la Selva Negra, *Schwarzwald* en la llengua del país, que els romans ja anomenaren *Silva Nigra*, sent-ne la causa, segons sembla, que l'arbre que més hi abunda és una casta de pi que té les fulles d'un color molt obscur. És un d'aquests noms que solen ésser traduïts, per la qual cosa el trobam en la llengua del país com a *Schwarzwald*, en anglès com a *Black Forest* i en francès com a *Forêt Noir*. Això contrasta amb el nom d'una regió de Polònia anomenada *Bialowiezka Puszcza*, nom que mai no sol ésser traduït, i que poc més o menys significa 'selva blanca', i, d'altra banda, al mateix país s'hi troba l'anomenat *Czerwoný Bór*, que es tant com dir 'el bosc roig'.

El roig o vermell apareix en molts de topònims illencs, tals com el puig Roig, el puig Vermell, el serral Vermell, el torrent Roig, el torrent de Penya Roja, la bassa Roja, cala Roja, la penya Roja, les penyes Roges, el penyal Roig, el penyal Vermell, la roca Roja, el cap Vermell, la punta Roja, el morro Roig, l'alqueria Roja, el rafal Roig, la torre Vermella, Son Roig, can Roig, el camp Roig, el camí Roig i els ja anomenats i explicats Marroig i la Carrotja. I entre el puig del Teix i Llucalcari hi ha un puig amb el curiós nom de Damunt es

Vermell. No tan transparent com els que acabam de veure és el nom de Lluccamar, dins el terme de Sant Llorenç des Cardassar, que Coromines interpreta com a «poble roig», tot explicant que *lūk*, provinent del llatí *locum*, sembla haver passat a l'àrab baleàric amb el sentit de poblet. (*Onom.* I, 189), cas que podria ésser també el del ja esmentat Llucalcari, combinat amb el mot àrab *áhmar* 'vermell'.

Per la resta del món hi apareix també molt sovint el roig, tant a topònims referits a una gran extensió com en els de simples cases o pedres. La regió d'Etiòpia que s'estén al llarg de la costa de la mar Roja és anomenada Eritrea, nom grec que significa 'terra, o regió, roja', potser perquè la terra hi presenta un color rogenc, o pel nom de la mar amb què limita.

Si heu visitat Turquia o us heu entretingut alguna vegada a mirar el mapa d'aquest país, potser hi deveu haver vist alguns topònims començats pel mot *kizil*, que significa 'roig o vermell', com poden ésser el *Kizil Irmak*, 'el riu Roig' o les *Kizil Adalar*, que en turc significa 'illes roges', i un desert entre el Kazakhstan i l'Uzbekistan és anomenat *Kyzylkum*, que és tant com dir 'arena roja'.

A Turquia hi ha també el *Kyzil Dag*, que podem traduir per 'puig roig', i als països de parla anglesa hi trobam, adesiara, pujols i muntanyes anomenats, repetidament, *Red Hill* i *Red Mountain*; a França hi ha *Montrouge*; a Itàlia algun *Monterosso*, i a Amèrica del Sud, als Andes, el *Monte Bermejo*, i és ben segur que de *puigs roigs* n'hi ha molts més en altres llengües. El que molts de mallorquins ignoren és que l'imponent puig Roig d'Escorca té, no gaire enfora, dos germans més petits homònims, un i altre dins el terme d'Andratx, el primer entre la mar i el pla de s'Evangèlica, i l'altre a sa Dragonera.

Un curiós exemple de topònim urbà generalment traduït és el de la famosa plaça Roja, de Moscou, construïda al segle XVII, anomenada, en rus, *Krásnaia Plóixxad*. El seu significat primitiu, amb la mateixa forma del nom, fou el de 'plaça bella', però en la Rússia moderna han coincidit els significats dels adjectius *krasnii* i *krasivii*, 'vermell' i 'bell', per la qual cosa dir *krásni* és tant com dir 'vermell' o 'garrut, bell' o 'preciós'. No sé si aqueixa evolució semàntica s'ha produït de forma natural o si la política hi ha intervingut, però en tot cas és curiós. Alguns altres topònims russos que comencen amb l'equivalent de «roig» o «bell» són *Krasnodar*, *Krasnoiarsk*, *Krasnii Lutx*. I un barri de Sant Petersburg es diu *Krásnoie Selo*, que significa 'vila bella' o 'vila roja'.

Un altre nom de lloc mundialment famós és el del magnífic palau de color vermellós construït pels sarraïns a Granada, l'Alhambra, que en àrab significa 'la vermella', nom que es retroba en la toponímia aragonesa i catalana, si bé designant llocs no gaire coneguts, amb la forma Alfambra.

El nom de la mar Roja, tal com sovint ocorre amb els d'altres mars que inclouen un color, sol ésser sempre traduït, i així el trobam amb noms tan poc semblants entre si com *Red Sea* en anglès, *Rotes Meer* en alemany, *Mer Rouge* en francès, *Bahr el-Ahmar* en àrab, etc. Menys corrent és que es tradueixin els noms de rius, fora del cas del famós riu Groc de la Xina. Amb el roig com a element toponímic trobam el *Red River* al Canadà i als Estats Units (i el *Colorado*, que podríem interpretar com a «vermell»), i amb el mateix significat tenim el *Song Hong* a Vietnam, i el ja esmentat *Kizil Irmak* a Turquia, i n'hi ha més en altres països i en altres llengües.

El verd no és tan abundós en la nostra toponímia illenca com ho és en la de molts altres països. Ja he esmentat els tossals Verds, i també hi ha el puig Verd, el cingle Verd i els cingles Verds, *sa vall Verd* (no *verda*), diversos can Verd i Son Verd, i a prop de Llubi, sa Verdura, nom que deu venir del llatí *viridaria*, que significa 'lloc verd d'herba o de fullatge'. Hi ha diversos Son Verdura a distints llocs de l'illa.

A la Península castellanoparlant i a Itàlia es troben Monteverde, Valverde i Villaverde, coincidents en significat amb els topònims catalans Puigverd, Vallverd i Vilaverd (en aqueixos dos topònims seria d'esperar que hi aparegués *verda* i no *verd*, cosa que podria ésser deguda al fet que el *verd* provengui del nom d'un antic propietari, és a dir, que en principi haguessin estat la «vall d'en Verd» i la «vila d'en Verd»).

De noms de muntanyes que tenen el verd com a principal element distintiu se'n troben per quasi tot el món on creixen herbes i en llengües en les quals, si no les coneixem, ens resulta impossible desxifrar-ne el significat, com pot ésser el cas de l'alemany *Grünen Berg* o el del polonès *Zielona Góra*, que poden traduir-se per 'puig verd', significat que sembla que és també el del nom de l'estat americà de Vermont. (La construcció normal, en francès, seria *mont vert*, però es diu que els elements constitutius hi foren invertits per raons d'eufonia.)

Entre els noms geogràfics mundialment coneguts que inclouen el verd entre els seus components, el que designa una més gran extensió de terra és el de la gran illa propera al continent americà i a l'Àrtic anomenada Groenlàndia, descoberta l'any 982 per Erik el Roig, que l'anomenà *Gronland*, 'terra verda'. Un topònim «verd» no menys conegut, tot i que correspon a una petita vila anglesa, és Greenwich, que es tant com dir 'port verd', famós perquè pel seu observatori hi passa el meridià zero.

A l'oest del Senegal hi ha les illes del Cap Verd, anomenades, per portuguesos i castellans *del Cabo Verde*, i pels anglesos *Cape Verde Islands*. A les Antilles hi ha les *Green Islands* 'illes verdes' prop d'*Antigua*, una *Green Island* a Jamaica i una altra amb el mateix nom a Nova Zelanda, i ben segur que n'hi ha moltes més de no tan conegudes.

El groc, o els seus equivalents en altres llengües no és gaire usat en toponímia, ni a la nostra illa ni en altres parts del món. A la Xina hi ha els de més gran extensió: la mar Grogga i el riu Groc, anomenats en xinès *Huang Hai* i *Huang Ho*. A Amèrica del Nord hi ha el famós parc natural de *Yellowstone*, el més gran dels Estats Units, travessat pel riu del qual pren el nom, que és tant com dir 'pedra groga', segons sembla per una gran roca groguenca que es troba a la seva desembocadura, que els francesos ja havien anomenat *Roche Jaune*.

Una de les províncies holandeses es diu *Gelderland*, nom que significa 'terra dels monts (o pujols) grocs'. Un topònim canadenc prou curiós és el de *Yellowknife*, que és tant com dir 'ganivet groc', nom de la capital dels territoris del nord-oest. El misteri de tal denominació es resol quan aclaram que *Yellowknife* és el nom que els colonitzadors anglesos donaren a la tribu que habitava aquella contrada, perquè tots usaven ganivets amb fulla de coure, grocs, per tant. I per això anomenaren el que seria l'equivalent semàntic de *ganivet groc* a la població que es va establir en els terrenys que havien pertangut a aquella tribu.

A la nostra illa només n'hi ha uns quants, i molt petits, i exceptuant es caló Groc, dins la badia de Palma, i potser qualcun altre, generalment fan referència a noms personals i no són, per tant, descriptius: can Groc, ca na Grogga, el puig de na Grogga, el puig de Can Groc, el rafal d'en Groc, Son Groc i na Grogga.

Els topònims referits al blau sembla que encara abunden menys que els que hem vist fins ara. A Mallorca només conec, tot i que n'hi pot haver d'altres, puix que no he fet una recerca exhaustiva, el gorg Blau, cala Blava, la casa Blava, i els nombrosos can Blau i Son Blau (i Son Blauet), i no gaire enfora de Lluc hi ha un puig que té el curiós nom de sa capella Blava. És molt coneguda la cova Blava de l'illa de Cabrera, i encara més una altra cova similar, anomenada *Grotta Azzurra*, que significa el mateix, a l'illa de Capri.

Una de les denominacions geoturístiques més conegudes arreu del món és la *Côte d'Azur*, al sud de França. En la majoria de llengües no es tradueix, i si han de referir-s'hi,

ho fan citant-lo en la forma francesa. A Mallorca, popularment, tampoc no el solem traduir a la nostra llengua, però, per vergonya nostra, no utilitzam la forma originària, sinó la versió castellana, precedida sovint de l'article salat, així: «sa Costa Azul». I per més burla i afronta tenim dins la badia de Palma la urbanització *Bahía Azul*.

En altres parts del món els topònims importants que es qualifiquen de «blaus» tampoc no hi abunden. A Amèrica del Nord hi trobam diversos llocs anomenats *Bluefield*, una *Blue Island*, algunes *Blue Mountains*, un *Blue River* i altres composts amb l'adjectiu equivalent al *blau* i alguna característica del terreny. A Suïssa hi trobam la *Blauenberg*, la 'muntanya blava', i al Brasil el *Monte Azul*, que per a nosaltres no necessita traducció. *Blue Mountains* és com s'anomena una serralada que travessa una gran part del continent australià, i també tenen aquest nom unes muntanyes de Jamaica i unes que es troben dins l'estat d'Oregon, als Estats Units, i el llac més gran de la Xina, dins territoris que temps enrere pertangueren al Tibet, l'anomenat *Kuku Nor*, o *Qinghai*, es pot traduir per 'llac blau'. I un dels principals ports de la costa nord de Namíbia, molt a prop d'Angola, duu el nom portuguès de *Praia Azul*, nom que es troba també a Portugal com a denominació geoturística.

PRINCIPALS OBRES DE CONSULTA UTILITZADES DURANT LA PREPARACIÓ DE LA PRECEDENT COMUNICACIÓ SOBRE TOPÒNIMS

Les fonts de què principalment m'he valgut per preparar aquesta comunicació han estat la *Gran Enciclopèdia Catalana*; el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Alcover-Moll; el *Nouveau Larousse Illustré*, edició de c. 1900; l'*Encyclopaedia Britannica*; l'*Enciclopedia Universal Ilustrada*, d'Espasa-Calpe; el *Corpus de Toponímia*, de Josep Mascaró Pasarius; l'*Onomasticon Cataloniae*, de Joan Coromines; *The Times-Rialp Atlas of the World, Comprehensive Edition 1993*; *Place Names of the World*, d'Adrian Room; *Toponímia Prerromànica Hispànica*, de Ramón Menéndez Pidal; *A concise Dictionary of American Place-Names*, de George R. Stewart, i diversos diccionaris bilingües.